Šime Jurić

O KNJIŽNICI SAMOSTANA FRANJEVACA KONVENTUALACA SV. FRANE U ŠIBENIKU S POSEBNIM OSVRTOM NA NJEZINU ZBIRKU INKUNABULA

Teško je da će se bilo kada moći dati kakav konkretniji odgovor na pitanje o nastanku i počecima Knjižnice Samostana franjevaca konventualaca u Šibeniku, jer se pouzdane vijesti o tome, čini se, nisu sačuvale. Za rekonstrukciju pojave i prvotnog razvitka ove knjižnice upućeni smo stoga isključivo na nagađanje. To ćemo pak s priličnom sigurnošću moći učiniti, ako budemo imali pred očima suvremene prilike i primjere što nam ih pružaju drugi slični samostani u sličnim uvjetima. Polazeći, dakle, sa stajališta analogije, može se pretpostaviti da su se i u ovom samostanu, jednomu od najstarijih franjevačkih samostana u hrvatskim zemljama, već rano, negdje od samog njegova osnutka (po tradiciji to je bila god. 1221!), počele skupljati knjige koje su redovnicima bile potrebne za izvršavanje propisa njihove Regule i obavljanje pastoralne službe. Te knjige bile su prva jezgra iz koje se razvila kasnija biblioteka. Samo je posebi jasno da ta prva, sasvim neznatna skupina rukopisnih kodeksa, koji su sadržavali tekstove za obavljanje liturgijskih i ostalih crkvenih funkcija, ne zaslužuju ime »knjižnice«, ali s punim pravom možemo reći da je time već bio udaren početak knjižnice.

Direktan dokaz za veliku starinu šibenske knjižnice jest njezina dragocjena zbirka starih kodeksa koji se još i danas u njoj čuvaju.[1] Prema zapisima na nekima od njih sa sigurnošću možemo kazati da su pojedini kodeksi u označenim stoljećima zaista bili u Šibeniku i baš u rukama tamošnjih konventualaca, a neke su nesumnjivo i izradili sami ti redovnici. Sva je prilika da su se i u šibenskom samostanu pojedini članovi bavili i prepisivanjem knjiga. Isto tako smijemo pretpostaviti stanovitu djelatnost samostana na području poučavanja i odgoja mladeži. U prvom redu radilo se o pripremanju novoga svećeničkog podmlatka, no vjerojatno su tu i tamo dolazila i djeca raznih građana i susjednih velikaša da kod

[1] K. Stošić, Rukopisni kodeksi Samostana sv. Frane u Šibeniku, *Croatia sacra*, 3/1933, br. 5, str. 18–61.

samostanskih magistara uče čitati i pisati i da steknu bar neko osnovno znanje iz »sedam slobodnih umijeća«. Poznato je da se upravo u ovo doba, u 13. st., u koje pada osnutak šibenskog samostana, gotovo po čitavoj Evropi u laičkim krugovima javlja stanovita težnja za znanjem i naobrazbom. Ta težnja izaziva otvaranje prvih gradskih škola, osnutak prvih sveučilišta itd. Odjek toga duha nalazimo i u našim gradovima. Prema tome, mislim, s prilično vjerojatnošću možemo pretpostaviti da su novopridošli redovnici, kao rijetki pismeni i školovani ljudi, bili prvi pozvani da se prihvate toga prosvjetnog posla i da su se oni na njemu zaista i angažirali.

Opća je pojava u to doba kad se uz samostan otvori škola da se u samostanskoj knjižnici javljaju i druga djela a ne samo spomenuti crkveno-liturgijski priručnici, prije svega knjige i tekstovi potrebni za školsku nastavu i obrazovanje. Među najstarijim sačuvanim kodeksima šibenskoga samostana nemamo, doduše, direktnih dokaza za to, no pitanje je u kolikoj se mjeri taj najstariji fond zapravo očuvao do danas. Među rukopisima i knjigama iz kasnijih stoljeća nalazimo, međutim, lijep broj tekstova koji su mogli služiti kao školski udžbenici i priručnici, kako samim đacima tako i nastavnicima.

Možda će se kojem poznavaocu starijeg fonda rukopisne zbirke šibenske knjižnice činiti da ovakav, prilično jednoličan repertorij djela, ograničen gotovo isključivo na područje teološke literature, nije mogao za čitaoca značiti neki naročit izvor spoznaje ni privući njegovu pažnju. Moram, međutim, upozoriti da se dorenesansne knjižnice općenito ne smiju mjeriti kriterijima iz kasnijih stoljeća niti se smije podcjenjivati utjecaj takvih malenih zbirki. Veličina, odnosno siromašnost, fonda ne igra u ovo doba neku veću ulogu. U duhu maksime »non multa, sed multum« temeljitost čitanja bila je za tadašnjeg čitatelja kudikamo karakterističnija od broja pročitanih knjiga. Čitalo se u punom smislu riječi polako, »od korica do korica«, jedna knjiga često i po godinu dana. Suvremeni čitalac izložen znatno manjem broju raznovrsnih drugih društvenih utjecaja nego čovjek kasnijih stoljeća, općenito je mnogo više stajao pod utjecajem svoje lektire, »svoga autoriteta«. S obzirom na to jasno je da, čak i kad uvažimo sva općepoznata ograničenja i skučenost srednjovjekovne knjižnice bilo u pogledu malog broja njenih korisnika, bilo u pogledu njene nepristupačnosti za laičku javnost, kulturno-historijsko značenje ovih malih utočišta pismenosti svejedno ostaje vrlo veliko. U konačnoj liniji, njihovi su fondovi u svojim užim sredinama teoretski i praktički, zaista jedino vrelo saznanja, pružajući najjasniju sliku o mogućnostima što ih je domaći čovjek u tim epohama imao u pogledu svoje duhovne izgradnje i svoga obrazovanja.

Čini se da je šibenski samostan uživao velik ugled u gradu i okolici, što se naravno moralo odraziti i na njegovoj knjižnici. Kad je, npr. grad Šibenik za vrijeme svoga sukoba s Mladenom II Šubićem bio prisiljen porušiti stari franjevački samostan izvan gradskih zidina, da se ne bi neprijateljski vojnici u njem ugnijezdili, gradska uprava usprkos teškim brigama i ratnim neprilikama oštećenim franjevcima odmah dodjeljuje

drugo mjesto za osnivanje novog samostana, unutar samoga grada.[2] Isto tako, sam ban Mladen II Šubić indirektni krivac njihove nevolje, nastoji im pomoći zauzevši se kod pape Ivana XX da im dopusti preuzeti upravu crkve sv. Ivana u Skradinu (što ju je izgradila njegova majka) i tamo sazidati svoj samostan.[3] Sa šibenskim samostanom najuže je bila povezana i druga Šubićeva zadužbina, franjevački samostan u Bribiru. O tim vezama još i danas jasno govori rukopisna građa skradinsko-bribirske provenijencije koja se čuva u knjižnici Sv. Frane. O naklonosti pak šibenskih građana prema samostanskoj knjižnici bjelodano govore zapisi na pojedinim kodeksima i starijim knjigama koje su nekada bile vlasništvo pojedinih šibenskih obitelji.

Novo doba za samostansku knjižnicu, kao i za druge knjižnice u Evropi, počinje nakon pronalaska tiska, jer se priliv knjiga u njihove zbirke od tada znatno povećava. U biblioteke ulaze prve inkunabule, čime će se izgled i fondovi knjižnice znatno izmijeniti. Tu istu pojavu zapažamo i u šibenskoj knjižnici. Važno je da već iz 15. st. imamo zabilježaka o knjižnici u sačuvanim inventarima i drugim samostanskim računskim knjigama. Neke od tih vijesti iskoristio je u svojim radovima don Krsto Stošić, ali te bi podatke trebalo sistematski pokupiti i objelodaniti, da bi se dobila stvarnija povijest ove knjižnice. Zanimljiv je Stošićev podatak o zbirci franjevačkog provincijala Mihovila Volpinija koja je u 2. polovini 16. st. prispjela u šibenski samostan i koje se popis od 41 sveska našao zabilježen na koricama jedne stare knjige.[4] Koliko je svezaka knjižnica imala potkraj 15. st., a koliko opet u toku 16. st., teško je reći, jer nemamo zasad iznesenih nikakvih vijesti o tome. Veoma začuđuju brojke o stanju knjižnice u 17. i u 18. st. što ih navodi Stošić u citiranom radu, to jest da je knjižnica 1660. godine posjedovala svega 250 svezaka, 1699. porasla je na 409 svezaka, da se dvadesetak godina kasnije (1721) ponovno spusti na ciglih 380 svezaka. Iako tim brojkama nisu obuhvaćene knjige što su se nalazile po sobama pojedinih članova samostana, ipak nam sve to izgleda prilično neuvjerljivim. Svakako veći porast počet će knjižnica bilježiti, čini se, tek od druge polovine 18. st., i to u

[2] Isp. dozvolu Šibenskog kneza Ivana de Canali, datiranu XI 1494, da se u javne spise registrira privilegij za gradnju nove crkve i samostana izdan šbenskim franjevcima 23. IV 1320. (Š. Ljubić, *Listine o odnošajih između Južnoga Slavenstva i Mletačke republike*, Zgb., 1868, knj. I, str. 309–311, br. CCCLXXXIX). Opis porušenoga starog samostana u tom dokumentu glasi doslovce ovako: »... ecclesia seu cenobium beati Francisci ordinis minorum conventualium Sibenicensium cum domibus, claustro, refectorio, dormitorio ac universis officinis et oratoriis...« Dakle, to je bilo prilično veliko zdanje, sa svim potrebnim prostorijama. U opisu se, kako vidimo, ne spominje knjižnica. No to je sasvim shvatljivo. Knjižnica nije u to doba ni u kojem slučaju bila, niti je mogla biti, kakva posebna prostorija, posebna »dvorana za čitanje i konzultaciju«, nego neko sasvim malo čuvalište knjiga, ograničenih dimenzija, za koje je bio dovoljan kakav ormar ili škrinja pohranjena u sakristiji, koru ili u kojem drugom slobodnom kutiću crkve ili samostana.

[3] Š. Ljubić, o.c., str. 311, br. CCCCXC.

[4] K. Stošić, *Samostan i crkva sv. Frane u Šibeniku*, rukopis u Gradskom muzeju u Šibeniku. Stošić bilježi da je to knjiga sa sign. A–IV–4, ali očito je to lapsus calami, jer u knjizi s tom signaturom nema nikakva slična zapisa.

prvom redu zahvaljujući obilatim darovima i ostavinama raznih pripadnika franjevačkog reda i drugih dobročinitelja. Stošić navodi važnije darovatelje, među njima fra Bernardina Justinijanovića, fra Antu Malina, biskupa Karla Antuna Donadonija, fra Antu Zambellija, fra Petra Castellanija, fra Antu Tommasea (on je sam, navodno, iz Rima poslao oko 1400 knjiga!). Iz kasnijeg vremena (iz druge polovine 19. i 20. st.) spominju se kao značajni darovatelji: don Josip Mrkica, fra Jozo Milošević, don Krste Stošić, biskup Jeronim Mileta, pa Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu.[5]

U prvom katalogu knjižnice, što ga je 1856–1858. izradio fra Ante Burin (Borin), registrirano je ukupno 4300 svezaka. U mjesnom katalogu iz god. 1931. zabilježeno je već 7289 svezaka. Danas će knjižnica imati skupa s još neobrađenim prinovama preko 11.000 svezaka.

Prema tome, s obzirom na broj svezaka, knjižnica Samostana sv. Frane u Šibenku ne ide u kategoriju velikih knjižnica. Međutim, njezino se značenje i ne sastoji u količini knjižne imovine nego isključivo u vrijednosti jednog dijela toga skromnog fonda. Biblioteka, kao što smo vidjeli, nije izgrađivana po nekom prethodno zacrtanom znanstvenom ili bibliofilskom planu, već je najvećim dijelom od prvobitne jezgre rasla, da tako kažemo, slučajno, darovima raznih dobročinitelja. Usprkos toj činjenici njezini fondovi djeluju prilično homogeno. To se ima zahvaliti okolnosti što je većina darovanih knjiga potekla od ljudi koji su svi, manje ili više, imali srodne kulturnoznanstvene interese, pa je knjižnica sačuvala svoj određeni profil, kao da se izgrađivala po određenom planu. Pretežni dio imovine čine, kao što se može i očekivati, djela iz područja tzv. duhovnih znanosti, posebice iz teologije i srodnih joj disciplina. Prevode literatura iz 17. i 18. st., većim dijelom pisana latinskim i talijanskim jezikom. Ima priličan broj djela, naročito iz navedenih stoljeća, koja bismo mogli okrstiti imenom »mrtve literature«, koja samo opterećuju knjižničke stalaže i koja je i znanstveno i kulturnohistoriski potpuno neinteresantna.

Ali tu se može naći i relativno lijep broj vrlo vrijednih i zanimljivih djela koja ćemo često uzalud tražiti po našim drugim knjižnicama. To posebice vrijedi za literaturu iz starijih stoljeća, no značajnih rijetkosti i važnih izdanja ima i iz kasnijeg doba. Apstrahirajući zbirku rukopisa, koja čini cjelinu za sebe, i skupinu inkunabula, upozorio bih na stotinjak knjiga iz 16. st., među kojima su neka dragocjena izdanja (brojne postinkunabule, obilna literatura o Duns Scotusu iz 16. st., izdanja nekih hrvatskih latinista, npr. B. Benkovića, M. Marulića i dr.) Iz 17. i 18. st. spominjem dva izdanja Luciusa, jednog Ferchiusa pa stanovit broj izdanja djela naših pisaca na hrvatskom jeziku (npr. F. Glavinića, A. Vitaljića, J. Banovca, J. Filipovića, A. Kadčica i dr.) U poplavi strane literature iz tog vremena ovi primjerci hrvatskih knjiga djeluju kao »rari nantes in gurgite vasto«. Od velikih izdanja 18. st. knjižnica posjeduje kompletan primjerak Farlatijeva djela *Illyricum sacrum* i – kuriozum:

[5] K. Stošić, o.c. passim.

izdanje velike francuske *Enciklopedije* iz 1751–1765. koje, zajedno sa suplementima i Tablama (Planches), obuhvaća ukupno 33 sveska in folio.

No, van svake je sumnje da knjižnici samostana sv. Frane najveće značenje daju u prvom redu njezine specijalne skupine, a to su: a) zbirka rukopisnih kodeksa iz 11–19. st. s ukupno 150 svezaka i b) zbirka inkunabula, koja također, prema našem današnjem poznavanju, gotovo dostiže taj broj.[6]

Obje ove zbirke među prvima je opisao neumorni šibenski »knjižni crv« don Krste Stošić. Prvu zbirku obradio je u velikom rukopisnom katalogu Codices manuscripti in bibliotheca monasterii s. Francisci Sibenici, na oko dvjesta strana velikog folio-formata. Taj se katalog čuva danas u samostanskoj knjižnici. Jedan dio, odnosno izvod iz toga kataloga, objavio je sam pisac 1933. godine u časopisu *Croatia sacra* pod naslovom Rukopisni kodeksi samostana sv. Franje u Šibeniku.[7] Manju dopunu ovom Stošićevu katalogu izradio je poslije njegove smrti o. Bernardin Polonio.

Opis druge zbirke, tj. skupine inkunabula, objelodanio je Stošić 1934. godine u spomenutom časopisu pod naslovom »Inkunabule samostana sv. Frane u Šibeniku«.[8] U toj radnji, koju je Nikola Žic popratio kraćim uvodom, Stošić je opisao ukupno 113 svezaka koji se čuvaju u knjižnici na posebnom mjestu, a označeni su signaturama Ink. 1–113. Pojedini svesci ove skupine sastoje se od dva ili više priveza, od kojih neki nisu inkunabule. Neki su opet svesci ili privezi nedatirani ili defektni. Nemajući pri ruci potrebnih pomagala, Stošić nije uvijek mogao ni znao tačno utvrditi o kakvu se izdanju radi. On stoga u svom popisu donosi redom opis svih svezaka i njihovih priveza, navodeći one podatke koje je mogao na njima vidjeti. Kao konačni broj pravih inkunabula oprezno je navodio cifru od 124, dok Žic u uvodu govori o 150 inkunabula.[9]

Nakon rada don Krste Stošića novi je popis inkunabula šibenske knjižnice sastavio Josip Badalić u svom skupnom katalogu *Inkunabule u Narodnoj Republici Hrvatskoj*, Zagreb, 1952. Primjerci inkunabula iz šibenske knjižnice Sv. Frane označeni su tu posebnom oznakom *Šibenik FK* (tj. Franjevci konventualci). Oslanjajući se uglavnom na Stošićev popis, Badalić je pokušao dopuniti neke neriješene Stošićeve slučajeve. To mu je ponegdje pošlo za rukom, no istodobno je došlo do nekih drugih pogrešaka, do izostavljanja Stošićevih tačnih opisa, do dupliciranja

[6] Postoji i treća specijalna skupina c) Zbirka samostanskih arhivalija, koja je naročito važna za povijest samoga samostana. Obuhvaća preko 180 pergamenskih isprava i velik broj drugih dokumenata, raznih spisa, računskih knjiga i sl. (od 14. st. dalje). Iz te skupine Stošić je popisao zbirku pergamenskih isprava pod pod naslovom *Catalogus chronologicus pergamenorum monasterii s. Francisci Sibenici*. Taj se rukopisni katalog čuva u Knjižnici. Kasnije je na obradi toga istog materijala radio o. Bernardin Polonio.

[7] Isp. ovdje bilješku 1.

[8] *Croatia sacra*, 3/1933, br. 7, str. 79–98.

[9] Ukupan broj svih jedinica u spomenutih 113 svezaka, zajedno s onima koje su nesumnjivo označene kao tiskopisi 16. st., iznosi, međutim, 149.!

opisa istoga primjerka, do krivih identifikacija i sl. Uz navedene signature (Ink. 1–113) u Badalićevu se katalogu citiraju i neke druge signature (npr. F+, FK+, Ink. 708, adl. 5, I–III–7, T-III-1) kao navodne signature inkunabula. Ali to su ili defektne oznake za neke od inkunabula iz spomenute skupine ili nasumce uzete druge knjižničke signature za inkunabule kojih zapravo u knjižnici nema. Ukupan broj inkunabula šibenske knjižnice, postignut ovakvim postupcima, iznosi prema Badalićevu popisu 140 primjeraka. Da bi se olakšao uvid u odnos obaju navedenih kataloga i iskorištavanje njihovih podataka, donosim ovdje konkordance Stošićeva i Badalićeva popisa:

Stošić	Badalić	Stošić	Badalić
1	962	36	649
2	789	37	451
3	201	38	—
4	513	39	693
5	730	40	772
6	58	41	706
7	609, 608	42	851
8	16, 325	43	530
9	3	44	831, 835
10	479, 1121, 109	45	269
11	750	46	83
12	134, 551, 225, 44	47	833
13	515	48	1091
14	1100	49	555
15	11, 120, 405, 733, 1082, 320	50	807
16	52	51	406
17	105	52	1060, 369
18	14, 120	53	239
19	719, 715	54	954
20	752	55	235
21	393	56	892
22	548	57	833
23	304	58	460
24	214, 950, 845	59	—
25	299, –	60	815
26	459	61	921, 471
27	158	62	1089
28	114	63	495
29	116	64	1053
30	296	65	830
31	—	66	859
32	462	67	349
33	682	68	831
34	481	69	585
35	290	70	271, 417

Stošić	Badalić	Stošić	Badalić
71	951	93	100
72	474	94	428, 737
73	349	95	936
74	—	96	229
75	—	97	39
76	—	98	858
77	408	99	1804
78	1087	100	19
79	411, 410	101	963, 1092, 814, 1097
80	126	102	409
81	280	103	919
82	819	104	540
83	22	105	532, 541
84	713	106	—
85	347	107	774
86	189	108	135
87	240	109	794
88	—, 832	110	30
89	433	111	253
90	433	112	508
91	368, 1059	113	399, 491
92	291		

Sign. kojih nema u Stošićevu popisu	Badalić
I–III–7 +	17
708, adl. 5	353
T–III–1	396
F +	538
FK +	860
FK +	862

U povodu značajne obljetnice grada Šibenika, 900-godišnjice njegova prvog spomena, zamoljen od uprave samostana Sv. Frane u Šibeniku da pregledam njihovu knjižničku zbirku inkunabula, da popravim eventualne propuste u opisima i da po mogućnosti dadem opću ocjenu te zbirke, boravio sam u kolovozu 1966. četiri dana na radu u toj knjižnici. Nemajući pri ruci – kao ni Stošić – baš nikakvih priručnika[10] pri verificiranju

[10] Potkraj godine 1965. poglavar samostana sv. Frane u Šibeniku, o. Miro Koceić, zamolio je usmeno i pismeno Nacionalnu sveučilišnu biblioteku u Zagrebu da pošalje jednoga svog stručnjaka koji bi u sklopu službenog popisivanja inkunabula za Centralni republički katalog inkunabula revidirao i popisao samostansku zbirku i, u vezi s jubilarnom proslavom grada Šibenika, prikazao tu zbirku s eventualnim novopronađenim materijalom. Radnički savjet Nacionalne i sveučilišne biblioteke pozitivno je riješio spomenutu molbu, ali Uprava Biblioteke nije našla za shodno da udovolji želji samostanske knjižnice.

Stošićeva i Badalićeva popisa i utvrđivanja novih primjeraka inkunabula, prisiljen sam bio ispisivati cijele redove teksta i druge podatke o pojedinim nepotpuno označenim ili nepotpuno sačuvanim primjercima, da bih to mogao naknadno provjeravati u stručnoj literaturi. Osim skupine označene signaturom Ink. 1–113, prelistao sam, koliko sam u tom kratkom vremenu mogao, još mjesni katalog knjižnice pa sam na temelju pribilježenih signatura pregledao stanovit broj drugih knjiga u knjižnici. Rezultat toga bio je više nego zadovoljavajući: 15 novih primjeraka neprijeporno utvrđenih tiskopisa iz 15. stoljeća.

Ne bih se usudio tvrditi da su time konačno pobilježene sve inkunabule koje se čuvaju u knjižnici Sv. Frane. Knjižnički katalozi prilično su nepouzdani, ne obaziru se uvijek na priveze, pa stoga nije isključeno da se poneko izdanje iz 15. st. još krije u starijem fondu knjižnice. Dužnost će biti bibliotekara same šibenske knjižnice da konačno utvrde pravo stanje stvari, pregledavši sistematski čitav taj stariji fond.

Da bi se fiksiralo današnje poznavanje zbirke inkunabula spomenute knjižnice iznosim ovdje rezultate obavljene verifikacije Stošićeva i Badalićeva popisa zajedno s opisima novopronađenih primjeraka inkunabula u kolovozu 1966. pri tome ću se, naravno, osvrtati samo na slučajeve gdje se navedeni opisi moraju bilo u kojem pogledu popraviti ili dopuniti; ispravno opisane jedinice ovdje nije potrebno navoditi.

Primjerci inkunabula Knjižnice Franjevačkog samostana konventualaca sv. Frane u Šibeniku registrirani su u Badalićevu katalogu pod ovim brojevima: 3, 9, 11, 14, 16, 17, 19, 22, 30, 39, 43, 44, 52, 58, 83, 100, 105, 109, 114, 116, 120, 126, 134, 135, 158, 173, 189, 201, 214, 225, 229, 235, 239, 240, 253, 269, 271, 280, 290, 291, 292, 296, 299, 304, 320, 325, 347, 349, 353, 368, 369, 393, 396, 399, 405, 406, 408, 409, 410, 411, 417, 428, 430, 433, 451, 459, 460,462, 471, 474, 479, 481, 491, 495, 508, 510, 513, 515, 530, 532, 538, 540, 541, 548, 551, 555, 585, 608, 609, 649, 682, 693, 706, 715, 719, 730, 733, 737, 750, 752, 772, 774, 789, 794, 807, 814, 815, 819, 830, 831, 832, 833, 835, 845, 851, 858, 859, 860, 862, 892, 919, 921, 936, 950, 951, 854, 962, 963, 1053, 1059, 1060, 1082, 1084, 1087, 1089, 1091, 1097, 1100, 1121.

Naše primjedbe ili popravci pojedinih opisa donose se ovdje pod brojem kod kojim je odnosna jedinica navedena u Badalićevu katalogu (Oznaka: Ad . . .). Opisi novopronađenih inkunabula također su uvršteni u redoslijed tog kataloga, na mjestima gdje su morali biti, da su bili spomenuti. Kao numerička oznaka za te nove primjerke uzeta je prethodna brojka Badalićeva niza s dodatkom slova a. b . . ., sve u okruglim zagradama, npr. (96a).

Popravci i dopune popisu inkunabula Franjevačkog samostana sv. Franje u Šibeniku u katalogu »Inkunabule u Narodnoj Republici Hrvatskoj«.

Ad 9. – Treba brisati podatak o nalazištu: Šibenik FK, adl. 2. Izdanje Ezopovih »Basana« (šibenska sign. Ink. 9), već je tačno opisano pod br. 3.

Ad 11. – Kao tiskar bazelskog izdanja, koje posjeduje Šibenik, danas se navodi: Johannes Amerbach.

Ad 14. – Šibensku signaturu treba popraviti u: Ink. 18, adl. 1.

Ad 16. – Šibenski primjerak Ink. 8, adl. 3 (tačnije2!), pogrešno je identificiran kao prvo, napuljsko izdanje opisanog djela. To je, međutim, izvanredno rijetko 2. izdanje, izišlo u Parizu iz oficine Johannesa Higmana, dosad, čini se, jedini poznati kompletni primjerak na svijetu! O ovom primjerku potpisani je napisao poseban prikaz koji je izišao u časopisu Beiträge zur Inkunabelkunde. Berlin, 1967. Heft 3. S. 187–188 + table.
Tačan opis ove inkunabule glasi:
ALBERTUS, MAGNUS
Ars bene moriendi. (Praec:) Valle, Robertus de. De dispositione ad bene beateque moriendum.
(Parisiis), Johannes Higman, (ca 1485). 4⁰ Rom.
C 5946, GW 592a, Goff V–78 (Stillwell V 71)

Ad 17. – Na signaturi I–III–7 nalazi se u knjižnici jedno izdanje Institutionum iuris canonici iz 1735. godine! Postoji, doduše, još jedno staro izdanje »Logičkih spisa« Alberta Velikog na sign. I–III–5, ali ni to nije opisana inkunabula nego je to izd.: Venetiis, Haer. O. Scoti per B. Locatellum, 1506.

Ad 19. – U kolofonu izričito stoji: mensis Maii, prema tomu tačan je datum: 24. V.

(24b). – ALBERTUS de SAXONIA
Quaestiones in Aristotelis libros Posteriorum, cum add. (Ed. J. B. de Tolentino et J. B. de Aloisiis.)
(Venetiis), Bonetus Locatellus pro Octaviano Scoto, 7. Id. Mart. (9. III) 1497. 2⁰ Got.
H* 580, BMC V 447, GW 798, Ind. gen. 253, Goff A–349 (Stillmell A 319)
Sign. I–IX–10, privez 3.
Ispred ovog djela privezana su dva djela Duns Scotusa, izd. Venetiis, 1520, a iza njega: Aristoteles. Posteriora. Venetiis, 1514.

Ad 30. – Šibenski primjerak Ink. 110. sadrži samo prvi dio (P. I) opisanog djela.

Ad 43 i 44. – Uz oba ova različita izdanja navedena je sing. Ink. 12, adl. 4. Tačan je opis pod br. 44; prema tome šibensku signaturu uz br. 43 treba brisati.

(45a). – ANDREAE, ANTONIUS
Quaestiones super XII libros Metaphysicae Aristotelis. (Ed. Franciscus de Neritono.)
(Venetiis, Franciscus Renner et Nicolaus de Francfordia, ca 1473–77.) 2⁰ Got.
H 973, R 380, GW 1656, Ind. gen. 469, Goff A–579
Sign. Ink. 59
U knjizi nema priveza 1 što ga spominje K. Stošić; njegov privez 3 opisan je pod našim br. (618a).

(96a). – ARISTOTELES
De caelo et mundo. (Com. Thomas Aquinas et Petrus de Alvernia.)
Venetiis, Johannes et Gregorius de Gregoriis, 31. X 1495. 2⁰ Got.
HC 1532, BMC V 347, GW 2356, Ind. gen. 809, Goff A-979 (Stillwell A 876)
Sign. I–X–6, privez 2.

Ad 116. – Opisani šibenski primjerak Ink. 29 sprijeda je nepotpun.

Ad 189. – Opisani šibenski primjerak Ink. 86 sprijeda je nepotpun.

Ad 173. – Na signaturi Ink. 75 ne nalazi se ovdje opisana inkunabula nego djelo: Crastonus J. Lexicon etc., kojega opis donosimo pod br. (374a).

Ad 225. – Navedeno djelo sastavni je dio inkunabule koju Badalić opisuje pod br. 551; prema tome, ovu jedinicu treba brisati.

Ad 229. – Šibenski primjerak Ink. 96 sadrži samo drugi dio (P. II) opisanog djela. U primjerku dolaze crveni inicijali–lombarde, uneseni rukom.

Ad 235. – Ovaj Ink. 55 je pogrešan. Tačan opis donosim u ovim popravcima pod br. (881b). Ovdje treba brisati signaturu šibenske knjižnice.

Ad 240. – Ovaj opis Ink. 87 je pogrešan. Tačan opis donosim pod br. (881b). Ovdje treba brisati signaturu šibenske knjižnice.

Ad 253. – Pogrešno; tačan opis šibenskog primjerka Ink. 111 glasi: BONIFACIUS VIII Liber sextus Decretalium. Clemens V. Constitutiones, cum add. (Ed. Hieronymus Clarius.)
Venetiis, Baptista de Tortis, I (2. V 1496. II) 9. V 1496. 2⁰ Got.
H 3621, BMC V 329, GW 4895, Ind. gen. 1986, Goff B–1009 (Stilwell B 897)

Ad 271. – Na prvom listu primjerka Ink. 70, adl. 1 nalazi se zabilješka: »Campesani Bassianensis et Marci putriche Neapolitani et amicorum philosophātiū«.

Ad 290 i 292. – Uz oba ova broja navedena je šibenska sign. Ink. 35.
Tačan opis dan je pod br. 290: prema tome br. 292 treba brisati.

(292a). – CARACCIOLUS, ROBERTUS
Sermones quadragesimales de poenitentia, cum add.
Venetiis, Johannes de Colonia et Johannes Manthen, 1476. 4⁰ Got.
HC 4433 + 4423, BMC V 227, Polain 985, GW 6072, Goff C–176 (Stillwell C 162)
Sign. Y–XI–1.

Ad 347. – Na posljednjem listu primjerka Ink. 85 zabilježene su dvije latinske pjesme u elegijskim distisima: »Dialogus fidei« i »In creatione Julii de Monte, P. III«; uz drugu pjesmu naznačeno je: Romae conceptum«.

Ad 349. – U primjerku Ink. 67 nedostaju dijelovi: Cato Maior-Paradoxa. U istom primjerku na listu sa sign. a nalazi se zabilješka: »Abstineas(?) lector nā cū studiose libellis (?) Nardini Petri te pcor ore pio«. Ispod toga od druge ruke: »Ego Franciscus Simeonich(?) cōfirmo«. Na listu r 8 verso: »Est mei Francisco Simeonich alias Caralovich(?) vento al loto p doi solidi«. U primjerku Ink. 73 nalazi se veći broj marginalnih bilježaka starijeg datuma.

Ad 353. – U šibenskoj knjižnici ne postoji sign. Ink. 708, adl. 5, a isto tako ni neko približno izdanje Ciceronovih »Simonima« koji su ovdje registrirani.

Ad 369. – Podatak o signaturi popraviti u: Ink. 52, adl. 2.

(374a). – CRASTONUS, JOHANNES
Lexicon Graeco-latinum, cum add.
Venetiis, Aldus Manutius. XII 1497. 2⁰ Graece et Rom
H* 6151, BMC V 558, Polain 1202, GW 7814, Ind. gen. 3255, Goff C–960 (Stillwell C 853)
Sign. Ink. 75. (Isp. ovdje bilješku uz br. 173!)

Ad 396. – Pogrešno. Na sign. T–III–1 nalazi se jedno djelo iz 1764. U knjižnici ne postoji ni jedno izdanje djela koje je ovdje opisano.

Ad 399. – U knjižnici se na citiranoj signaturi Ink. 113 ne nalazi opisano djelo.

Ad 409. – Podatak u impresumu popraviti u: (S. typ. n.), impensis Antonii Bononiensis et Christophori Bellapiera, . . .

Ad 430. – Djelo koje je ovdje registrirano kao samostalna jedinica sastavni je dio inkunabule opisane pod br. 16; to znači da ovaj broj treba brisati. (Isp. primjedbu uz br. 16!)

Ad 459. – Ovdje još treba dodati primjerak koji se nalazi na sign. Ink. 31; Stošić je opisao oba primjerka.

Ad 474. – Podatke u impresumu treba popraviti u: (Argentinae, Johannes Reinhard Grüninger?), III/6. IX 1488. Na prvom listu recto zabilješka: Al Molto Rdo prī Mgro (nečitlj.) da Milano prouale di Stiria et Charinthia et Carniolia . . .«

Ad 479. – Šibenska signatura Ink. 10 nije opisano izdanje. Opis treba popraviti u:
GORRIS, GUILLERMUS
Scotus pauperum.
(Ludguni, Guillelmus Balsarin, ca 1487.) 2° Got.
R 197 (Coloniae, H. Quentel, ca 1489), Pell. 5281 (Tholosae, Mayer?), BMC VIII 277, Polain 1668, Ind. gen. 4350, Goff G-324

Ad 491. – Pogrešno, šibenski primjerak Ink. 113 nije opisana inkunabula nego izdanje: Gratianus. Decretum. Venetiis, Per B. de Tortis, 12. II 1504. To je izdanje inače dosta rijetko.

Ad 508 i 510. – Uz oba ova primjerka navedena je šibenska signatura Ink. 112, ali šibenski primjerak nije ni jedno od opisanih izdanja. Tačan opis Ink. 112 glasi:
GREGORIUS IX
Decretales, cum glossa.
Venetiis, Baptista de Tortis, 10. X 1496. 2° Got.
HC (Add.) 8035, BMC V 329, Polain 1736, Ind. gen. 4474, Goff G-474 (Stillwell G 433)

Ad 532 i 541. – Uz oba ova broja navodi se signatura Ink. 105; tačniji je opis uz br. 541, pa br. 532 treba brisati. Uz br. 541 treba navesti još signaturu Ink. 106, jer je to drugi dio (P. II) tamo opisanog izdanja.

Ad 538. – Djelo koje se navodi pod ovim brojem u šibenskoj knjižnici ne postoji.

Ad 548. – Ink. 22 nije opisano izdanje; tačan opis šibenskog primjerka glasi:
HIERONYMUS
La vita e il Transito.
Tarvisii, Michael Manzolus, 29. III 1480. 4° Rom.
R 555, BMC VI 889, GW 9462, Ind. gen. 3739, Goff H-253 (Stillwel H 231)
Na listu 53 verso zabilješka: »Hunc librū mihi dono dedit f. Francus Petrus Toglia(?) 1630«.

Ad 551. – Tačan opis Ink. 12, adl. 2 glasi:
HILARIUS PICTAVIENSIS
De Trinitate. (Acc.) Boetius. De Trinitate. Liber ad Symachum.
(Venetiis, Paganinus de Paganinis, 1489.) 4° Got.
H* 2038 (II), BMC V 455, Ind. gen. 4778, Goff H–270 (Stillwell H 246).
(Isp. ovdje bilješku pod br. 225!)

Ad 585. – Navedeni opis treba dopuniti ovako:
ISIDORUS HISPALENSIS
Etymologiae. (Add.) De summo bono.
(Venetiis, Bonetus Locatellus pro Octaviano Scoto, post 1500.) 2° Got.
HC* 9277, Klebs 536. 8 (post 1500), Ind. gen. III p. 184 (16. sec.), Goff I–188 (Stillwell I 160)

Ad 608 i 609. – Skupno izdanje propovijedi Jacobusa de Voragine (Jakova iz Varazze, autora glasovite Legendae aureae), koje je u toku 1497. tiskao mletački tipograf Simon de Luere po narudžbi Lazarusa de Soardis, neki inkunabulisti smatraju za jedno izdanje, dok drugi svaki od četiri dijela, od kojih se sastoji ta cjelina, tretiraju kao samostalne jedinice. Pod br. 608

Badalić je najprije zasebno opisao četvrti dio (P. IV), »Mariale«, a onda je pod br. 609 ponovno obradio cijelo izdanje, odnosno dijelove koji se nalaze na signaturi Ink. 7 kao cjelinu. Ostanemo li dosljedno pri tome da dijelove ovog izdanja treba tretirati kao samostalne inkunabule (svaki dio zaista ima svoj posebni »naslovni« list!), onda bi za šibenski primjerak, uz opis pod br. 608, koji je tačan, trebalo dodati još ova dva opisa ostalih njegovih dijelova: (P. II i P. I):

(608 a). – JACOBUS de VORAGINE
Sermones de sanctis.
Venetiis, Simon de Luere pro Lazaro de Soardis, 20. X 1497. 4° Got.
C 6525 (I), Ind. gen. 5068. Goff J–202 (Stillwell J 180).
Sign. Ink. 7, privez 2.

Ad 609. – JACOBUS de VORAGINE
Sermones de tempore.
Venetiis, Simon de Luere pro Lazaro de Soardis, pr. Kal. Sept. (31. VIII) 1497. 4° Got.
C 6525 (I), Ind. gen. 5068, Goff J–202 (Stillwell. J 180).
Sign. Ink. 7, privez 1.

Ad 611. – Dodati novi, dosada neregistriran primjerak signiran O–IV–2.
Ref. literaturu dopuniti: R 1897, BMC VII liv (note), Goff J–186 (Stillwell J 164).

(618 a). – JOHANNES, CANONICUS
Quaestiones super Physica Aristotelis.
Paduae, (Bonus Gallus), 25. IV 1475. 2° Rom.
H* 4344, Ind. gen. 2411, Goff J–262 (Stillvell J 230)
Sign. Ink. 59, privez 3.
Napominjem da je ovaj privez Stošić zabilježio u svom popisu.

(633 a). – JOHANNES de PECKHAM
Prospectiva communis. (Ed. Facius Cardanus.)
(Mediolani), Petrus de Corneno, (1482–1483?). 2° Got., i 11.
H* 9425, BMC VI 759, Ind. gen. 7385, Goff J–349 (Stillwell J 355)
Sign. Ink. 38.
Stošić je ovo djelo opisao pod imenom Facius Cardanus.

(643 a). – JOHANNES de TURRECREMATA
Quaestiones Evangeliorum de tempore et sanctis.
(Venetiis, Simon Bevilaqua, ca. 1500.) 8° Got.
HC* 15709, Polain 3867, Goff T–549 (Stillwell T 497).
Sign. Ink. Y–IV–10.

Ad 649. – Na posljednjem, praznom listu recto šibenskog primjerka nalaze se razni citati iz Ovidija te zabilješka: »Iste liber mei iulii andronici (dalje nečitljivo) suorum at que omnium amicorum«. Na istom listu verso citat iz Salustijeva »Bellum Jugurtinum«. Svi su ti zapisi, čini se, iz 16. st.

(695 a). – LUCANUS, M. ANNAEUS
Ulomak nekog izdanja Lukana iz 15. st. Taj je fragment upotrijebljen kao knjigoveški spolij, da se njime ojača knjižni blok djela: Johannes Maioris. Commentaria in Petri Hispani Summulas. Venetiis, Lazarus de Soardis, 1506. Nisam dospio determinirati o kojem se izdanju radi.

Ad 715. – Ime tiskara popraviti u: Jacobus de Paganinis.
Stošić i Badalić navode ovu inkunabulu kao adl. 3 Ink. 19, ali to je zapravo adl. 2, jer su privezi ispred toga, koje Stošić navodi kao privez I, II, ustvari jedno izdanje.

Ad 719. – Isp. ovdje bilješku pod br. 715.

Ad 720. – Dodati novi primjerak pod sign. Y–XI–3. adl. 4, koji Stošić i Badalić nisu registrirali. Primjerak je straga defektan. Uz ovaj primjerak privezana su sprijeda tri a straga četiri djela iz početka 16. st. većinom filološkog sadržaja.

Ad 737. – Opis popraviti u:

MARTINUS, POLONUS

Margarita decreti seu Tabula Martiniana.
(Venetiis), Peregrinus de Pasqualibus (et Dionysius Bertochus, ca 1485.) 2⁰ Got.
HC* 10837, BMC V 391, Polain 2623, Ind. gen. 6239, Goff M–322 (Stillwell M 279)

Ad 750. – Podatak o tiskaru popraviti u: (Johannes Prüs)

Ad 789. – Na početku i na kraju knjižnog bloka opisane inkunabule nalaze se po dva ulomka neke inkunabule tiskane na pergameni. Nisam dospio pobliže odrediti o kojem se djelu i o kojem izdanju radi. Na jednom od tih fragmenata nalazi se zabilješka: »Fr. Franciscus a Casali Maiori Laurentianae praedicavit et usus fuit hoc libro, quem Rds Pr.. (nečitljivo) accomodavit ipsi. 1585«.

Ad 794. – Opis popraviti u:

NICOLAUS (de TUDESCHIS) PANORMITANUS

Lectura super V libris Decretaloum. P. II.
Venetiis, Andreas Torresanus de Asula, II/IX Cal. Aug. (24. VII) 1483. 2⁰ Got.
HC* 12313, Polain 3846, Goff P–49 (Stillwell P 48)

Ad 815. – Danas se općenito drži da je tiskar ove inkunabule naš zemljak Dobrić Dobrićević (Boninus de Boninis). Gratius Brixianus, kojega Badalić navodi kao tiskara, bio je priređivač djela za tisak.

Ad 831. – Navedeni opis ne odgovara šibenskim primjercima signiranima Ink. 44, adl. 1, i Ink. 68. Ni jedan ni drugi primjerak nisu inkunabule. Ink. 44, adl. 1 jest izdanje Ovidijevih »Heroida«; Venetiis Per Joannem Aluysium de Varisio, 1501, a Ink. 68, isto djelo, izdanje: Venetiis, Johannes Tacuinus, 1512.

Ad 832. – Pod sign. Ink. 88, adl. 1 Stošić je registrirao jedno izdanje Ovidijevih »Heroida« (manjkav primjerak) koje je Badalić s pravom izostavio jer nije inkunabula nego izd.: Venetiis, Johannes Tacuinus, 10. VII 1501.

Ad 860. – Izdanje koje je opisano pod ovim brojem ne nalazi se u šibenskoj knjižnici.

Ad 862. – Opis popraviti i dopuniti ovako:

PEROTTUS, NICOLAUS

Rudimenta grammatices.
Tarvisii, Johannes (Rubeus) Vercellius, 1482. 4⁰ Rom.
R 1607, Ind. gen. 7463
Sign. U–V–11.

(881 b). – Ovdje se donosi tačan opis inkunabula što ih je Badalić pogrešno opisao pod br. 235 i 240:

PETRUS LOMBARDUS

Sententiarum libri IV (Comm. Bonaventura.) P. II–V.
(Nurembergae), Antonius Koberger, (post. 2. III 1491.) 2⁰ Got.
HC* 3540, BMC II 433, Polain 795, Madsen 3176, Ind. gen. 7643, Goff P–486 (Stillwell P 442)
Sign. Ink. 55 i Ink. 87.

(908 a). – Pod sign. Ink. 74 Stošić u svom popisu navodi jedno izdanje Plinijevih »Epistola« (manjkav primjerak), koje je Badalić s pravom izostavio, jer nije inkunabula nego izd.: Venetiis, Per Johannem et Bernardinum de Lisona, 1510.

Ad 936. – Primjerak sprijeda oštećen; na prvom listu zabilješka: »Adi 22 Marzo di 1585 io Cata Vidali (ostalo je otkinuto) ... viro Rosenea«. Po cijelom bloku nalaze se mnoge marginalne bilješke u vezi s tekstom.

(954 a). – ROBERTUS LINCONIENSIS
Summa super libris Physicorum Aristotelis, cum add.
Venetiis, Petrus de Quarengiis pro Alexandro Calcedonio, 22. IV 1500, 2⁰ Got.
HCR 10110, BMC V 514, Goff R–206 (Stillwell R 200)
Sign. I–XI–6, privez 1.

Ad 963. – Opis popraviti u:
SALLUSTIUS CRISPUS, CAIUS
Opera. (Ed Justinianus Romanus.)
(Venetiis), Johannes Rubeus Vercellensis et Franciscus de Madiis, (ca 1486). 2⁰ Rom.
HR 14193, Oates 2010, Goff S–74 (Stillwell S 70)

(969 a). – SANSON, FRANCISCUS DE SENIS
Quaestiones super Physicam Aristotelis.
Venetiis, Johannes Rubeus Vercellensis pro Alexandro Calcedonio, 8. II 1496. 2⁰ Got.
HC (Add.) * 14326, Polain 3451, Goff S–163 (Stillwell S 155)
Sign. Z–X–11, privez 1.
Kao privez 2. nalazi se izdanje raznih filozofsko-prirodoznanstvenih djela što ih je priredio za tisak Hieronymus de Nuciarellis. Venetiis, 1517, kao privez 3. inkunabula opisana ovdje pod br. (1077 a), a kao privez 4. i 5. izdanja dvaju filozofskih djela iz 1513. i 1514.

(1057 a) – THOMAS AQUINAS
Expositio super libros De generatione et corruptione Aristotelis. (Ed. Eugenius Venetus.)
Venetiis, Bonetus Locatellus pro Octaviano Scoto, 11 Kal. Jan. (22. XII) 1498. 2⁰ Got.
HR 1535, Pell 1082, Madsen 3941, Goff T–244 (Stillwell T 221)
Sign. Ink.. I–XI–6, privez 3.
Kao privezi 1. i 2. nalaze se inkunabule opisane pod br. (954 a) i (96 a), a kao privezi 5. i 6. dva mletačka izdanja komentara Tome Akvinskoga Aristotelu s početka 16. st.

(1077 a). – TROMBETTA, ANTONIUS
De humanarum animarum plurificatione.
Venetiis, Bonetus Locatellus pro Octaviano Scoto, 25. X 1498. 2⁰ Got.
HC 15646, BMC V 451, Polain 3829, Goff T–461 (Stillwell T 418)
Sign. Z–X–11, privez 3.
O ostalim privezima isp. podatke uz br. (969 a).

Ad 1091. – Opis šibenskog primjerka Ink. 48 treba popraviti ovako:
VALLA, LAURENTIUS
Elegantiae linguae Latinae.
Venetiis, Baptista de Tortis, 28. VIII 1486. 2⁰ Rom.
H* 15814, Madsen 4076, Goff V–61 (Stillwell V 57)

Ad 1121. – Podatak o signaturi treba popraviti u: Ink. 10, adl. 2.

Prema dosad obavljenim istraživanjima zbirka inkunabula knjižnice samostana sv. Frane u Šibeniku posjeduje sigurno 146 inkunabula i dva fragmenta.[10a] Taj broj zaista nije malen ako se uzme u obzir da cijela knjižnica, kako je rečeno, ima otprilike 10.000 svezaka. Kao ni kod ostalog fonda, ni ovdje nije vršeno neko plansko sabiranje. Usprkos tome, zanimljivo će biti ogledati tu zbirku s obzirom na sam izbor djela, jer je on veoma karakterističan za ljude koji su stoljećima gradili i svojim darovima izgradili ovaj skup rijetkih izdanja 15. st. Taj će nam pregled osim toga omogućiti da lakše ocijenimo vrijednost i značenje kako pojedinih primjeraka i izdanja, tako i same zbirke kao cjeline.

Zbog lakše orijentacije materijal ćemo grupirati u nekoliko većih karakterističnih stručnih skupina, vodeći pri tome posebno računa o momentima specijalno važnim za ovakvu eklezijastičku knjižnicu. To su skupine: a) teologija i filozofija, b) pravo, c i d) filologija i lijepa književnost s posebnim osvrtom na antičke i posebnim na humanističke pisce i e) matematičke i prirodne znanosti.

Iz područja *teologije* u zbirci se nalazi najviše djela. Zastupljene su manje-više sve teološke discipline, iako ne u razmjeru koji bismo očekivali. Tako npr. od brojnih izdanja Biblije što su izašla u toku 15. st. (na latinskom jeziku 94, a na talijanskom 24 izd.!)[11] u zbirci se nalaze samo dva nekomentirana latinska izdanja (Venetiis, F. de Hailbrun et N. dę Francfordia, 1475 i A. et J. Britannici, 29. XII 1946). Kao djela »ad s. Scripturam spectantia« možemo navesti: *Albertus de Padua.* Expositio evangeliorum (Venetiis, A. Rotvil et A. de Corona, 25. XII 1476) i *Johannes de Turrecremata.* Quaestiones evangeliorum totius anni [Venetiis, S. Bevilaqua, ca 1500].[12]

Bolje od biblike zastupana je patristika. Tako iz ove skupine možemo navesti: jedno izdanje »Atanasija zapadnorimskog carstva«, *sv. Hilarija iz Poitiersa* (De Trinitate. Venetiis. P. de Paganinis. 1489), dva izdanja raznih djela *sv. Ambrozija* (Opera. Basileae, J. Amerbach, 1492. i De officiis. Mediolani, U. Scinzenzeler, 17. I 1488), tri izdanja raznih djela *sv. Jeronima* (Commentaria in Bibliam. Venetiis, J. et G. de Gregoriis, 1497 i 25. VIII 1498; Vita e il Transito. Tarvisii, M. Manzolus, 29. III 1480; Vita ed Epistole. Ferrariae, L. de Rubeis, 12. X 1497), pet izdanja različitih djela *sv. Augustina* (Opuscula. Venetiis, A. de Bonetis, 23. VII 1484: Epistolae. Venetiis, B. de Benaliis, ca 1490, u dva primjerka; In s. Pauli Epistolas interpretatio. Parisiis, U. Gering et B. Rembolt, 28. XI 1499; De civitate Dei. Venetiis, J. et V. de Spira, 1470; De Trinitate. Venetiis, P. de Paganinis, 12. XI 1489). Tu je jedno izdanje i poznatog djela *Grgura Velikog,* Moralia sive Expositio in Job, koje obrađuje problem zla u svijetu i koje je imalo velik utjecaj na razvoj srednjovjekovne

[10a] Uz navedene još tačno nedeterminirane fragmente preostalo je također i nekoliko drugih dubioza koje potpisani zbog ograničenog vremena nije dospio tačno istražiti. Te će jedinice biti naknadno obrađene.

[11] Izdanja na ostalim jezicima ne spominjem, jer su u ovo doba za naše ljude dolazili u obzir uglavnom samo navedeni jezici.

[12] Neka isagogičko-egzegetička djela spomenut ćemo još u drugim skupinama.

kršćanske filozofije (Venetiis, A. Torresanus, 11. IV 1496). Ovamo bi pripadao i posljednji polihistor antičkog svijeta, »ultimus eruditorum«, glavni posrednik između filozofije staroga i ranoga srednjeg vijeka, *Boetije*. On je zastupan jednim izdanjem svoje teološke rasprave De Trinitate, tiskane zajedno sa spomenutim djelom Hilarija iz Poitiersa. Upada u oči da u zbirci o istoj temi (»de Trinitate«) postoji još jedno – već spomenuto djelo sv. Augustina – što bi lako navelo na misao da je taj predmet posebice zanimao ljude oko šibenske knjižnice.

Karakteristično je, međutim, da iz oblasti patristike ne nalazimo neka »velika« imena, kao što su *Tertulijan*, *Ciprijan*, *Laktancije*, *Leon Veliki*, kojih se djela inače često sretaju u sličnim samostanskim zbirkama. Odsutnost grčkih crkvenih otaca manje je začudna. Stanovitu naknadu za nedostatak nekih djela spomenutih autora značilo bi djelo irskog teologa *Tome de Hibernia* Manipulus florum seu Sententiae patrum (Placentiae, J.de Tyela, 5. IX 1483). To, naime, djelo sadrži probrane izvatke i misli iz grčkih i latinskih otaca, pa je bilo vrlo cijenjen nadomjestak originalnih tekstova.

Bolje su od patrističkih pisaca zastupani u zbirci teološko-filozofski pisci srednjega i kasnoga srednjeg vijeka, tzv. skolastici. Uz mnoga izdanja »velikih« crkvenih naučitelja nalazi se tu i cio niz drugih manje poznatih njihovih suvremenika. Na prvom mjestu spominjem *Alberta Velikog*, učitelja Tome Akvinca. On je zastupan sa tri izdanja: Compendium theologicae veritatis (Venetiis, S. Bevilaqua, 10. X 1492),[13] Ars bene moriendi (Parisiis, J. Higman, ca 1485) i De metheoris (Venetiis, R. de Novimagio, 24. V 1488).

Od glasovitog *Tome Akvinskog* (»doctor angelicus«, »doctor communis«) u zbirci se čuvaju ova djela: jedno nepotpuno izdanje Summae theologicae, Secundae partis pars secunda. Venetiis, J. Rubeus, 9. VIII 1496, i tri komentara Aristotelovim spisima: Super libros De generatione et corruptione (Venetiis, B. Locatellus pro Octaviano Scoto, 22. XII 1498), Expositio in libros Posteriorum et in De interpretatione (Venetiis, G. Anima Mia, 16. XI 1489 i Venetiis, O. de Luna pro A. Calcedonio, 28. IX 1496). Nedostatak ostalih djela Tome Akvinskoga donekle nadomješta jedan primjerak veoma popularnog djela Clipeus Thomistarum, što ga je napisao njemački dominikanac *Peter Georg Schwarz* ili Petrus Niger. To je djelo bilo pisano u obranu Tomine nauke protiv svih njenih kritičara: skotista, albertista, nominalista i dr. Biblioteka posjeduje editio princeps toga djela (Venetiis, R. de Novimagio, 1481). U zbirci također vidimo, makar i nepotpuno, jedno izdanje Summae theologiae firentinskog biskupa *Antonina* (Venetiis, F. Renner et N. de Francfordia, 1474).[14] S po jednim djelom zastupani su Abelar-

[13] Jedno izdanje ovoga djela (Venetiis, 1. IV 1483) tiskao je, kao što je poznato, naš tipograf Grgur Senjanin (Gregorius Dalmatinus) u društvu s mletačkim majstorom Jacobusom Britannicusom.

[14] U 15. st. izišlo je više od 140 različitih izdanja ovoga djela, jedno od njih (Venetiis, 21. IV 1485) tiskao je naš Andrija Paltašić. Po imenu autora naši su glagoljaši ovo djelo nazivali »Antonin«.

dov suvremenik *Alanus ab Insulis* ili Alain de Lille. (De maximis theologiae. Basileae, J. Amerbach, ca 1492), engleski teolog 14. st. *Robertus Holkot* (Super sapientiam Salomonis. Hagenoae, H. Gran, 1494), pa glasoviti *Johannes Gerson* kojemu se nekoć pripisivalo autorstvo knjižice De imitatione Christi (Opera. P. III Tractus ad misticam vitam. Argentinae, J. R. Grüninger? 6. IX 1488).

U mnogo većem broju od nefranjevačkih teološko-filozofskih pisaca srednjega vijeka u zbirci su zastupani suvremeni franjevački pisci. To je nekako samo po sebi razumljivo. Poznato je da su ordines religiosi oduvijek bili veoma osjetljivi na ugled i zasluge svoga reda i njegovih predstavnika, pa su poradi toga gotovo u pravilu redovito nastojali slijediti i propagirati nauku velikih učitelja svoga reda. Zato nas nipošto ne iznenađuje što se u šibenskoj zbirci nalazi šest izdanja različitih djela *Johannesa Duns Scotusa*, »quo maxime gloriatur ordo seraphicus«. Taj je broj to značajniji što se i u ostalim fondovima knjižnice susreću brojni tekstovi Duns Scotovih djela. Evo podataka o izdanjima iz 15. st: In I librum Sententiarum (Venetiis, s.typ.n., impensis, A. Bononiensis et Ch. Bellapiera, 19. XI 1472); In III librum Sententiarum (Vicentiae, J. de Reno, 1473); In IV libros Sententiarum (Venetiis, J. de Colonia et J. Manthen, 1477–1478 i Venetiis, B. de Novaria, 17. VII, 3. III, 3. XI 1490); Quaestiones quodlibeticae s. Quodlibeta (Paduae, A. de Stendal, 1474); Quaestiones in Universalia Porphyrii, cum add. (Venetiis, B. Locatellus pro O. Scoto, 20. XII 1492). Ovamo se tijesno prislanjaju popularni prikaz Skotove nauke od španjolskog filozofa *Guillelmusa Gorrisa* Scotus pauperum (Ludguni, G. Balsarin, ca 1487), pa djelo francuskoga skotiste *Guillermusa Vorillona* ili Vorilongusa Collectarium vel Vademecum super Sententias Scoti (Paduae, M. Cerdonis, ca 1487).

Od drugoga, isto tako uglednog franjevačkog učitelja, *sv. Bonaventure*, zbirka posjeduje dvije inkunabule. To su: Opuscula (Argentinae G. Husner?, 18. XII 1495) i Quaestiones in libros Sententiarum (Norimbergae, A. Koberger, post 2. III 1491). Bonaventurine komentare Petru Lombardusu spomenut ću pod tim imenom. Kao dalja dva »luminaria sui ordinis« (uz Skota i Bonaventuru) spominju se *Alexander de Hales* i *Richardus de Mediavilla*. Od prvoga pisca zbirka posjeduje djelo Summa theologica (Norimbergae, A. Koberger, 24. I 1482), a od drugoga njegove Quaestiones super quarto Sententiarum (Venetiis, Ch. Arnoldus, 1476–1478). Na ovom posljednjem primjerku zanimljivo je da je zabilježena godina 1485. iz koje se vidi da se ta inkunabula već te godine nalazila u Šibeniku.

Angelus de Clavasio, suvremeni franjevački pisac i propovjednik križarske vojne protiv Turaka, zastupan je jednim primjerkom svoje vrlo popularne Summae angelicae (Venetiis, G. de Arrivabenis, 4. VI 1492), a prisutna je i druga, isto tako glasovita Summa casuum conscientiae (Venetiis, G. Arrivabenus, 19. IX 1495), koja se često prema imenu svoga pisca, *Baptista de Salis*, naziva i imenom Summa Baptistina, a u kasnijim preradama još Summa Rosella ili Rosella casuum. Oba spomenuta

djela vrlo se često susreću u zbirkama inkunabula crkvenih knjižnica. Tako je npr. prema Badalićevu katalogu u samoj Hrvatskoj sačuvano 14 izdanja s ukupno 32 primjerka ovih dviju »summa«.

Franjevački pisac je i *Johannes Marchesinus*, autor glasovitoga biblijskog rječnika pod naslovom Mammotrepton (pogr. Mammotrectus ili Mammotretus!) Od velikog broja izdanja, izišlih u 15. st., naša zbirka posjeduje izd.: Venetiis, F. de Madiis, post 19. XII 1485.

Oštroumni »magister abstractionum«, »doctor acutus«, »doctor illuminatus« franjevac-skotist *Franciscus de Mayronis* zastupan je u zbirci s dva djela – inkunabule: Super primum Sententiarum (Tarvisii, M. Manzolus, 1476) i Sermones de laudibus sanctorum (Venetiis, P. de Pasqualibus, 11. II 1493 – u dva primjerka!).

Bilo bi zaista vrlo neobično kad ne bismo našli bar jednu inkunabulu Nikole Lire *(Nicolaus de Lyra)*, najpoznatijega franjevačkog egzegete srednjeg vijeka. Bez njega i njegovih glosa, govorilo se, svi bi ljudi buncali (»Nisi Lyra lyrasset, totus mundus delyrasset«). U šibenskoj zbirci predstavljen je on jednim izdanjem svojih Postilla super Epistolas et Evangelia quadragesimalia (Venetiis, J. Tacuinus pro B. Stagnino, 13. II 1500). Tu je dalje i Nikola iz Osima *(Nicolaus ab Auximo* ili de Ausmo) s dva mletačka izdanja svoga djela Supplementum Summae Pisanellae (Vind. de Spira, non post 28. VII 1473. i A. de Strata Cremonensis, 30. XI 1473). Nikolina »dopuna« bila je veoma tražena u 15. st., kao i samo djelo *Bartholomaeusa de Sancto Concordio.* Summa Pisana, nazivano još Summa Pisanella, Summa Bartholomaea, Summa magistrativa, Summa magistruccia). Uz navedene teološke inkunabule, koje više-manje sve pripadaju u spekulativnu teologiju, u zbirci postoji još cio niz drugih djela iz područja tzv. praktične teologije. Takve su npr.: *Bartholomaeus de Chaimis.* Interrogatorium sive Confessionale (Venetiis, R. de Novimagio, 28. IX 1486); *Guido de Monte Rocherii.* Manipulus curatorum (Romae, S. Planck, 28. IX 1490);[15] *Guillelmus Durandus* ili Duranti. Rationale divinorum officiorum (Venetiis, S. Bevilaqua, 14. III 1494); editio princeps rimskog Pontifikala (Pontificale Romanum. Romae, S. Planck, 20. XII 1485); Salicetov »liber meditationum et precum« Antidotarium animae (Hagenoae, H. Gran, 5. IX 1494). Autor ovoga djela, *Nicolaus Salicetus*, bio je liječnik; zanimljivo je da se na posljednjoj stranici šibenskog primjerka nalaze razni medicinski zapisi. Ovdje bi se na kraju mogli još spomenuti: Articuli Parisius (sic!) condemnati (Paduae, M. Cerdonis, ca 1487), pa vrlo rijetko izdanje: *Armandus de Auzeira.* Via salutis (Lugduni, G. Balsarin, 28. XI 1498). Teološkog su karaktera, iako pisci po struci nisu bili teolozi, još i ova djela koje vidimo u našoj zbirci: *Marsilius Ficinus.* De triplici vita. Apologia. (Florentiae, A. Miscomini, 3. XII 1489) pa »hermetičko« djelo: Mercurius Trismegistus. Liber de potestate et sapientia Dei (Tarvisii, G. de Lisa, 18. XII 1471), koje je spomenuti Marsilije Ficino s grčkoga preveo na latinski jezik.

[15] To je djelo već početkom 16. st. prevedeno na hrvatski jezik i tiskano glagoljicom pod naslovom: Naručnik plebanušev. Senj, 30. V 1507.

U praktičnu odnosno pastoralnu teologiju ubrajaju se i različita homiletska djela i zbirke crkvenih propovijedi. A ona su naročito brojno zastupana u šibenskoj knjižnici. Sama rukopisna zbirka ove knjižnice posjeduje ni više ni manje nego 27 takvih kodeksa do 16. st.![16] Uz pojedine inkunabule homiletskog sadržaja, koje smo već usput spomenuli govoreći o skupini teologije, ovdje još moramo dodati nekoliko takvih djela iz 15. st., koje su napisali najčuveniji propovjednici svoga vremena.

Na prvom mjestu spominjem glasovitog *Robertusa Caracciolusa*, »fra Ruberta« naših glagoljaša. Od toga autora zbirka posjeduje četiri mletačka izdanja njegovih različitih Sermones quadragesimales[17] (F. Renner, 1472.; V. de Spira, 1473; J. de Colonia et J. Manthen, 1476; J. de Forlivio et G. Gregoriis, 15. III 1490) i jedno izdanje Sermones de laudibus sanctorum (Venetiis, B. de Benaliis, 1. X 1490). Od drugoga ne manje poznatog »glasnika božje riječi«, *Michaela de Carchano*, nalazimo jedno izdanje njegova djela Sermonarium per quadragesimam (Mediolani, L. Scinzenzeler pro R. Peragallo, 11. VII 1495). Od njihova suvremenika, njemačkog koncionatora *Johannesa Gritcha* u zbirci se nalazi Quadragesimale (Venetiis, L. de Soardis, 21. III 1495). Da se spomenuti primjerak često upotrebljavao, vidimo po raznim zapisima što se čitaju na prvom listu (»Questo libro e di me fra Pietro Matcovich«; »Religiosus Petrus Traversich Crepsensis o. m. conv. est mihi dominus«; »Iste liber est ad usum religiosi Joannis Pauli Matulei Crepsensis o. m. conv«).

Uz navedene propovjednike vrstaju se dalje: *Leonardus de Utino sa* svojim Sermones aurei de sanctis (Venetiis, J. de Colonia et J. Manthen, 1475), *Michael Lochmeier*, bečki »concionator cathedralis«, također sa Sermones de sanctis (Hagenoae, H. Gran pro J. Rynmann, 25. VII 1497), pa konačno glasoviti Jakov iz Varezza *(Jacobus de Voragine)*. Taj je autor u zbirci predstavljen sa četiri izdanja raznih svojih propovijedi tj. sa: Sermones quadragesimales (Brixiae, A. et J. de Britannicis, 20. VIII 1483) i skupnim mletačkim izdanjem propovijedi u tri dijela, što ga je 1497. godine tiskao Simon de Luere po narudžbi Lazara de Soardis, a koje neki inkunabulisti tretiraju kao tri posebne inkunabule. (Isp. našu primjedbu uz br. 608 i 609.)

U skupinu priručnih homiletskih djela nesumnjivo pripada i djelo *Johannes Melber*. Vocabularius praedicantium (Argentinae, J. Prüss, 1. VI 1486), u kojem je autor nastojao prikupiti i protumačiti različite riječi i izraze s kojima se propovjednici češće susreću »inter disseminandum veritatem evangelicam«.

Između svih teoloških skupina crkvena je povijest u šibenskoj zbirci najlošije prošla. Ne nalazimo ni jedno historijsko ni hagiografsko djelo. Nema npr. *Euzebijeve* Historiae ecclesiasticae, ili kojeg drugog crkve-

[16] K. Stošić, o.c. (Rukopisni kodeksi..) br. 4–6, 8, 11, 14 (djelomice), 17–20, 21 (djelomice), 23–25, 26, 36 (djelomice), 39–40. 44, 53 (djelomice), 54, 56–58, 61–62, 64.

[17] Jedan niz korizmenih propovijedi ovoga pisca (Quadragesimale perutilissimum quod de poenitentia dictum) preveden je na hrvatski jezik i izdan glagoljicom u Senju 17. X 1508.

nohistorijskog djela, a isto tako ni jednog izdanja npr. Voragineove Legendae aureae. Možda će uzrok tome biti što je u knjižnici već postojalo nekoliko rukopisnih kodeksa takva sadržaja, npr. jedan Martirologij iz 13/14 st., pa tri druga kodeksa o životima svetaca, među kojima i spomenuta Zlatna legenda *Jacobusa de Voragine*, sva tri iz 14. ili 15. st.[18]

Filozofska literatura, iako je bolje zastupana nego druge struke, u poredbi prema netom navedenom popisu teoloških inkunabula prava je ancilla theologiae. Od filozofskih disciplina relativno je najviše djela iz područja logike. Tu se na prvome mjestu moraju spomenuti različiti komentari logičkim spisima Aristotela i Nicolettija (Paulusa Venetusa). Kao prvo spominjem djelo Expositio super Artem veterem Porphyrii et Aristotelis, što ga je napisao engleski franjevac *Gualterus Burlaeus* (Burleigh), najprije učenik a kasnije protivnik Skotov, »potentissimus sui temporis sophista«. To se djelo u našoj zbirci javlja u dva izdanja (Venetiis, C. Arnoldus, ca 1476–1478 i Venetiis, B. Locatellus pro O. Scoto, 20. III 1493). Dalje su tu dva različita mletačka izdanja djela: *Aegidius Columna*. Expositio in Posteriora Aristotelis (B. Locatellus pro O. Scoto, 10. V 1488, i S. de Luere pro A. Torresano, 18. V 1500), *Robertus Linconiensis*. Commentaria in Posteriora Aristotelis (Venetiis, B. Locatellus pro O. Scoto, 10. XI 1494).[19] *Paulus Venetus*. Expositio in libros Posteriorum Aristotelis (Venetiis, S. Bevilaqua pro V. Benalio, 8. IV 1494),[20] pa *Albertus de Saxonia*. Quaestiones in Aristotelis libros Posteriorum (Venetiis, B. Locatellus pro O. Scoto, 9. III 1497) i, na kraju: *Jacobus Riccius*. Objectiones super Logica Pauli Veneti (Venetiis, G. Anima Mia, 5. X 1488), privezan uz dva druga logička djela, vrlo manjkava: *Paulus Pergulensis*. Logica (Venetiis, J. E. de Spira, II 1495) i još jedno logičko djelo neutvrđenog autora i izdanja, ali nesumnjivo inkunabula. Zanimljivo je da u zbirci ne nalazimo ni jedan originalni tekst *Aristotelovih* logičkih spisa. Od toga »filozofa«, kako ga antonomastički naziva Toma Akvinski, šibenska zbirka posjeduje u izvornim tekstovima (na latinskom jeziku) samo dva kraća prirodoznanstvena djela: a) editio princeps De animalibus (Venetiis, J. de Colonia et J. Manthen, 1476 i b) De caelo et mundo s komentarima Tome Akvinskog i Petra de Alvernia (Venetiis, J. et G. Gregoriis, 31. X 1495).[21] Pomanjkanje Aristotelovih originalnih tekstova možda bismo mogli tumačiti općim stavom Franjevačkog reda prema tom filozofu i njegovu učenju. Ali zašto onda u zbirci nema ni jednog djela Platonova? Vjerojatnije će biti da je postojanje većeg broja raznih komentara i rasprava drugih filozofa o pojedinim Aristotelovim djelima sama ta djela učinilo donekle suvišnim. Širinu Aristotelovih utjecaja i filozofska područja kojima su se zani-

[18] K. Stošić, o.c. (Rukopisni kodeksi..) br. 2, 6, 16, 33.

[19] Zajedno s ovom inkunabulom uvezan je još jedan takav komentar Aristotelovu spisu Posteriora; to je: Johannes Grammaticus. Commentaria in libros Posteriorum Aristotelis. Venetiis, 1548.

[20] Zanimljivo je da je i uz ovu inkunabulu privezano jedno izdanje spomenutog komentara Johannesa Grammaticusa (Venetiis, 1539).

[21] Prijevod Aristotelove Retorike spominjem uz ime Franciscusa Philelphusa.

mali korisnici šibenske knjižnice najbolje možemo vidjeti navodeći imena i naslove preostalih ekspozicija i komentara Aristotelu koji se nalaze u ovoj zbirci. To su: *Andreae Antonius.* Super XII libb. Metaphysicae Aristotelis (Venetiis, F. Renner et N. de Francfordia, ca 1473–1477), *Johannes Canonicus.* Quaestiones super Physica Aristotelis (Paduae, B. Gallus, 25. IV 1475), *Johannes de Magistris.* Quaestiones super tota philosophia naturali (Parmae, D. de Moyllis, 12. XII 1481), *Odonis Geraldus.* Expositio in Aristotelis Ethicam. (Brixiae, B. de Boninis, pro B. de Manerva, 30. IV 1482), *Robertus Linconiensis.* Summa super libris Physicorum Aristotelis) Venetiis, P. de Quarengiis pro A. Calcedonio, 22. IV 1500),*Sanson Franciscus.* Super Physicam Aristotelis (Venetiis, J. Rubeus pro A. Calcedonio, 8. II 1496) i *Thomas Aquinas.* Super libros De generatione et corruptione Aristotelis (Venetiis, B. Locatellus pro O. Scoto, 22. XII 1498). Od originalnih filozofskih rasprava spomenuo bih djela: *Antonius Trombetta.* De humanarum animarum plurificatione (Venetiis, B. Locatellus pro O. Scoto, 25. X 1498) i već naprijed spomenutog tumača Aristotela *Andreae Antonius.* Quaestiones de tribus principiis rerum (Ferrariae, L. de Rubeis, 11. V 1490).

I *pravna* je *struka*, naročito kanonsko pravo, u šibenskoj zbirci relativno dobro zastupana. Tu se, naime, nalaze sve glavne knjige i priručna djela crkvenog prava koja su u 15. st. bila u upotrebi. Kao prvo spominjem glasoviti *Gracijanov* »Decretum«. Zbirka posjeduje jedno mletačko izdanje što ga je tiskao A. de Rotwil poslije 1480. godine. Vlasnik ovog primjerka, kako je zabilježeno na prvom listu, bio je »Pbr. Michael Spinella«. Od Dekretala *Grgura IX* nalazimo prvo glosirano izdanje (Decretales cum glossa. Venetiis, B. de Tortis, 10. X 1496). Tu je, dalje, i Liber sextus Decretalium pape *Bonifacija VIII*, s kojim su zajedno tiskane konstitucije pape *Klementa V*, tzv. Clementinae i još k tomu tzv. Extravagantes communes (Venetiis, V. de Tortis, I/2 V 1496 i II/9. V 1496). Od komentara uz spomenuta djela tiskana u 15. st. zbirka posjeduje djelo: *Nicolaus Panormitanus de Tudeschis.* Lectura super V libros Decretalium (Venetiis, A. Torresanus, II/24. VII 1483). Posebice ističem jedno izdanje glasovitog priručnika za kanonsko pravo što ga je napisao šleski dominikanac *Martinus Polonus:* Margarita decreti seu Tabula Martiniana (Venetiis, P. de Pasqualibus et D. Bertochus, ca 1485).

Mnogo je slabije od crkvenog prava predstavljen ius civile ili ius imperatorium. Od glavnog priručnika, *Justinijanova* Corpus iuris, nalazimo u šibenskoj zbirci samo jedno izdanje »Institucija« (Institutiones. Venetiis, O. Scotus, 18. I 1483). Vlasnik je te knjige bio neki »Julius Andronici« (Trogiranin?), kako to kaže zapis na posljednjem listu. Ostalih dijelova Corpusa (tri Digestuma, pa Codex i Authenticum) ne vidimo u zbirci. Od drugih pravnih djela preostaje da spomenem još jedino: *Augustinus de Ancona.* Summa de ecclesiastica potestate (Venetiis, J. Leoviler pro O. Scoto, 1487), ali to djelo više pripada u crkveno pravo.

Zanimljivo je ogledati u kolikoj je mjeri zastupana *lijepa knjiga*, posebno stara grčko-rimska, a posebno humanistička književnost. Tu nas, međutim, čeka prilično razočaranje. Od antičkih »beletrista« susrećemo ovdje samo dva imena: grčkoga pisca *Ezopa*, čije Fabule dolaze u latinskom prijevodu zajedno s basnama suvremenog humaniste *Laurentiusa Abstemiusa* (Venetiis, J. Tacuinus, 1. VI 1499), i rimskog pjesnika *Ovidija Nazona* koji je zastupljen s po jednim izdanjem Metamorfoza (Metamorphoses. Venetiis, S. Bevilaqua, 8. VII 1497), Fasta (Fasti. Venetiis, A. Bactibovis, 27. VIII 1485, u dva primjerka), Tristia ili »Plačnopivki« (Tristia. Venetiis, J. Tacuinus, 26. III 1499) i, res inexpectata, s – De arte amandi (Venetiis, J. Tacuinus, 5. VII 1494). Tri izdanja Ovidijevih Heroides, koja su pogrešno bila uvrštena u ovu zbirku, nisu tiskopisi 15 st., kako sam to pokazao na drugome mjestu. Osim navedenih imena u zbirci ne nalazimo više ni jednoga jedinog ni grčkog ni latinskog pjesnika ili proznoga pisca. Nedostaju čak i takvi pisci kojih su djela oduvijek služila kao školski tekstovi i školska lektira, npr. *Homer*, *Hesiod*, grčki dramatičari, pa *Teokrit*, *Vergilije*, *Horacije* i sl.

Nije bolje prošla ni stara historiografija. Od istaknutijih povijesnih djela nalazimo samo jedno izdanje *Salustija* (Opera. Venetiis, J. Rubeus et F. de Madiis, ca 1486) i jedno izdanje *Cezarovih* Komentara (Commentarii. Mediolani, A. Zarottus, 10. II 1477). Uz njih je još zastupan *Valerius Maximus*, s jednim izdanjem svojih Facta et dicta memorabilia (Venetiis, J. et G. de Gregoriis, 8. III 1487). I to je sve! Uzalud tražimo imena kao što su *Herodot*, *Ksenofont*, *Tukidid*, *Plutarh*, pa *Livije*, *Plinije*, *Tacit*, *Svetonije* – da spomenem samo najveće.

Od izuzetno cijenjenoga atičkog pisca, naročito u doba humanizma, velikoga rimskog govornika i filozofa *Marka Tulija Cicerona*, u šibenskoj zbirci nalaze se samo dvije inkunabule: Epistolae ad familiares (Venetiis, B. de Zanis, 19. X 1492) i De officiis (Venetiis, B. de Tortis, 26. IX 1482, u dva primjerka), od teoretičara govorništva *M. F. Quintilijana* postoji jedno izd. Institutiones oratoriae (Venetiis, P. de Pasqualibus, 18. VIII 1494).

Ako je repertoar staroklasičnih djela mršav, nije veći ni broj originalnih beletrističnih djela suvremenih humanista. I tu su uglavnom zastupani pisci »drugoga reda«. Već smo spomenuti *Laurentiusa Abstemiusa*, bibliotekara urbinskog vojvode, i njegove Fabule (Hecatomythion). Dalje se može spomenuti neugodni svadljivac *Francesco Filelfo* (Franciscus Philelphus), dobar znalac grčkoga jezika, prevodilac i vrlo raznorodan pisac. Od toga autora zbirka posjeduje jednu »mješovitu« inkunabulu (Orationes et opuscula, cum add. Venetiis, P. de Pinzis, 1. VI 1496) koja uz govore i napise samog Filelfa sadrži i njegove prijevode nekih kraćih djela s grčkoga jezika, kao *Aristotelovu* Retoriku, *Plutarhove* Apophtegmata pa *Galenov* Introductorium. Tu je dalje: *Antonius Mancinellus*. Spica seu Versilogus (Venetiis, J. de Paganinis, 20. VIII 1492), *Petrus Marsus*. Oratio in funere Hieronymi Foroiuliensiss comitis (Romae, Typ. ing., 1488), *Junianus Duciensis*. Oratio pro

principio Bononiensis studii. Bononiae, H. de Pullis et J. Mazochis, 1492, pa humanist iz Parme *Jacobus Caviceus* s djelom: Dicta urbium (Venetiis, Typ. ing., post 16. III 1491) i na kraju, bolonjski književnik *Antonius Codrus Urceus* s djelom: Silva de armorum ostentatione (Bononiae, P. de Benedictis, 18. IV 1493). Kako vidimo, ni jedno »veliko« ime.

Bolje su zastupane strogo filološke znanosti. Čini se da je za te discipline među stvaraocima šibenske zbirke vladalo posebno zanimanje. Od staroklasičnih pisaca ističem u ovoj skupini na prvome mjestu *Aula Gelija* s njegovim svaštarskim ali ipak pretežno filološko-starinarskim djelom Noctes Atticae (Venetiis, J. de Tridino, 6. IV 1496), zatim leksikalno djelo *Marcela Nonija* De proprietate sermonum, izdano zajedno s tekstom *Festusova* De verborum significatione (Venetiis, A. de Gusago, 12. II 1498) i gramatično djelo *Marka Terencija Varona Reatinca* De lingua Latina (Venetiis, A. de Gusago, 12. II 1498). Zanimljivo je ujedno skupno izdanje spisa učitelja gramatike *Priscijana* iz Cezareje (Priscianus. Opera. Venetiis, P. Pincius, 20. X 1495) pa jedno od izdanja glasovitih »Etimologija« *Izidora Seviljskog* Etymologiarum libri XX (Venetiis, B. Locatellus pro O. Scoto, post 1500). Čini se, međutim, da ova posljednja knjiga ne bi spadala u inkunabule.

Od humanističkih pisaca-filologa koji su se bavili proučavanjem staroklasičnih jezika, a kojih djela posjeduje šibenska zbirka, treba u prvom redu navesti dva mletačka izdanja poznatog djela *Nicolausa Perottusa:* Cornucopiae linguae Latinae (P. de Paganinis, 4. V 1489 i B. de Tortis, 19. X 1490) i od toga istoga pisca Rudimenta grammatices (Tarvisii, J. Rubeus, 1482). Još glasovitiji od Perottija bio je *Lorenzo Valla.* Od ovoga odličnog filologa 15. st. šibenska zbirka posjeduje četiri različita mletačka izdanja njegovih čuvenih »Elegancija« latinskog jezika (Elegantiae linguae Latinae). To su izdanja: (N. Jenson, 1471; Typ. ign. 17. VII 1483; B. de Tortis, 28. VIII 1486 i J. B. de Sessa, 8. II 1499). Dalje se tu čuvaju djela: *Maius Junianus.* De priscorum proprietate verborum (Venetiis, O. Scotus, 3. VI 1482) i *Antonius Mancinellus.* Epitoma seu Regulae constructionis u dva izdanja (Venetiis, J. Roscius Gallus, 20. XI 1492 i Venetiis, J. Tacuinus, 21. I 1496).[22]

Na kraju upozoravam na jedan primjerak prvog rječnika grčkoga jezika u izdanju glasovitoga mletačkog tiskara Alda Manucija: *Johannes Crastonus.* Lexicon Graeco-latinum (Venetiis, XII 1497).

Djela iz ostalih stručnih skupina obuhvatili smo sva pod naslovom *matematičko-prirodoslovne znanosti.* Njihov broj je u usporedbi s opisanim duhovnim znanostima neusporedivo manji, ali i tu nalazimo nekoliko interesatnih izdanja. Na prvom mjestu spominjem dva primjerka znamenitih »Počela geometrije« (Elementa geometriae) grčkoga matematičara *Euklida* koji je živio u aleksandrijsko doba. To je glasovito izdanje augsburško-mletačkog tiskara Erharda Ratdolta (Venetiis, 25.

[22] Ističem da je uz ovo posljednje izdanje privezano sedam tiskopisa s početkom 16. st., od kojih su šest filološka djela.

V 1482), znamenito po tome što je to prva mletačka inkunabula u kojoj su otisnuti geometrijski crteži i figure. Geometriji pripada i djelo *Johannesa de Peckhama:* Prospectiva communis (Mediolani, P. de Corneno, 1482–1483). Razne komentare Aristotelovim prirodoznanstvenim djelima već smo naprijed naveli. Od preostalih djela koja bi pripadala u ovu skupinu spominjem djelo: *Albertus Magnus.* De metheoris (Venetiis, R. de Novimagio, 24. V 1488),[23] *Dionysius Afer* ili Periegetes. De situ orbis, (Parmae, A. Portilia, 19. XII 1479) i *Oliverus Medicus.* Opus tripartitum rationalis scientiae. (Senis, Typ. ign., 28. XI 1491).

To bi, eto, u najglavnijim potezima bio sastav šibenske zbirke inkunabula s obzirom na izbor djela i izdanja u njoj zastupanih. Taj je sastav karakterističan u mnogome pogledu. Prije svega većina inkunabula šibenske zbirke tvori rijetko zaokruženu skupinu izabranih tekstova koji su svojedobno smatrani standardnim djelima u svojoj struci. Taj znalački izbor pisaca i djela dovoljno govori o tome s kojom su se ozbiljnošću pojedini graditelji ove zbirke bavili problematikom odnosnih područja pa nam zbirka već s te strane može poslužiti kao značajan kulturnohistorijski dokumenat. Karakteristična je – kao što smo već istakli – brojnost djela određenih struka i određenih pisaca, karakterističan je nedostatak pojedinih djela pa i čitavih znanstvenih grana, kao što je isto tako, na svoj način, karakteristična prisutnost stanovitog broja djela raznih »drugorazrednih« pisaca. Ako zbirku promatramo s gledišta zadataka i karaktera same knjižnice, vidimo, da ona u potpunosti odgovara cilju i namjeni knjižnice i ustanove u kojoj se nalazi. Prema tome, nije to nipošto skup s brda s dola sakupljenih »kojekakvih« tiskopisa 15 st., već niz po izbor djela koja su mogla vršiti kod svojih čitalaca ulogu učitelja, savjetodavca i informatora. U jednu riječ, to je funkcionalna skupina knjiga koja je svoje značenje sačuvala gotovo sve do danas.

Budući da se ovdje radi ne samo o skupini djela zanimljiva sadržaja nego o tiskopisima koji potječu iz prvog razdoblja tiskarstva, interesantno je ogledati iz kojih sve tipografskih radionica potječu primjerci šibenskih inkunabula. Govoreći općenito s obzirom na brojčani razmjer, mogli bismo kazati da pred sobom imamo uglavnom »zbirku talijanskih tiskopisa 15. st.« Od 19, naime, različitih gradova i mjesta iz kojih potječu inkunabule šibenske zbirke ukupno ih se 13 nalazi na teritoriju Italije, a samo 6 u raznim zemljama ostale Evrope. Najvažnije mjesto ispred svih tiskarskih centara drži Venecija sa svojom 101 inkunabulom! Taj nas broj nimalo ne iznenađuje, jer su Mleci u 15. i prvim decenijama 16. st. bili grad u kojem je tipografska aktivnost postigla najveći razvoj ne samo u Italiji nego možda i u cijeloj Evropi. Osim toga to je bio jadranski emporij s kojim su naši primorski krajevi u to doba imali najviše veza, i trgovačkih, i političkih, i kulturnih. Iz ostalih talijanskih gradova, Bologne, Brescie, Ferrare, Firence, Milana, Padove, Parme, Piacenze, Rima, Siene, Trevisa i Vicenze, potječe daljih 27 primjeraka,

[23] Spomenuto već kad se govorilo o Albertu Velikom.

a samo mali preostatak pripada oficinama ostalih evropskih gradova, tj. tiskarskim radionicama Basela, Hagenaua, Lyona, Nürnberga, Parisa i Strasbourga.

Među tipografima šibenskih inkunabula susrećemo imena najvećih majstora talijanskog i stranog tiskarstva. Da nabrojim nekoliko najpoznatijih: *Johana* i *Vindelina de Spira*, tipografa koji su prvi uveli »crno umijeće« u Grad na lagunama; glasovitog *Nikolu Jensona*, tipografa francuskog porijekla; tiskarski tandem *Johannesa de Colonia* i *Johannesa Manthena; Franciscusa Rennera* ili Franciscusa de Hailbronn: glasovitog *Erharda Ratdolta;* najpoznatijega mletačkog tiskara *Alda Manuzija; Andreu Torresanija* koji je tiskao i naše glagoljske knjige; neobično produktivnoga *Ottaviana Scota;* isto tako vrlo poduzetnoga *Battistu Tortija;* braću *Giovannija* i *Gregorija de'Gregori* rodom iz Forlija; nadalje: *Bernardina Benalija; Boneta Locatella; Giovannija Tacuina* de Tridino; *Matiju Cerdonisa*, tipografa slovenskog porijekla; najvećega rimskog tiskara *Stephana Plancka; Urlicha Geringa*, jednoga od prvih tiskara koji je počeo raditi u Francuskoj; *Antona Kobergera*, najvećega nürnberškog i jednog od najvećih njemačkih tipografa; *Johannesa Amerbacha* jednog od najznačajnijih bazelskih tiskara i dr. Uz tiskotvore ovih majstora tu je i cio niz radova manjih pokrajinskih tipografa-obrtnika čiji produkti ponekad mogu biti od posebnog interesa za povijest razvoja tiskarstva, jer ilustriraju napore manjih središta i manjih oficina, i jer su redovito sačuvani u manjem broju primjeraka nego proizvodi velikih tipografskih kuća. Od hrvatskih inkunabula u zbirci se nalazi samo jedan jedini tiskopis *Dobrića Dobrićevića* tiskan u Bresciji 1482 godine.

U zbirci ima nekoliko vrlo rijetkih inkunabula, među kojima se naročito ističu: *Perottus Nicolaus*, Rudimenta grammatices. Tarvisii, 1482 i *Duciensis Julianus*. Oratio pro principo Bononiensis studii. Bonaniae, 1492, od kojih je danas poznato svega nekoliko primjeraka, pa Higmanovo izdanje: *Albertus Magnus*. Ars bene moriendi. (Parissiis, ca 1485), za koje sam već unaprijed istakao da je dosad jedini poznati kompletni primjerak na svijetu.

DE BIBLIOTHECA MONASTERII SANCTI FRANCISCI SIBENICI DEQUE EIUS, QUAE VOCANT INCUNABULORUM COLLECTIONE

Summarium

In elucubratione cui titulus »De bibliotheca monasterii sancti Francisci Sibenici deque eius, quae vocant, incunabulorum collectione« nitimur pro viribus descriptiones supplere atque constituere certum pretium librorum saeculo XV⁰ typis excusorum, qui in dicta bibliotheca Sibenici asservantur. Scriptum nostrum in tres partes dividitur.

In prima parte, ad instar prolegomeni, historiam bibliothecae breviter perstringimus, sed, cum has in re multa praevie investiganda essent, notitias generales tantum adducere potuimus.

In secunda parte duos catalogos prelo impressos, quibus conquisitio memoratorum incunabulorum recensetur, in trutina poni visum est. Quamvis enim isti indices eorumque auctores in enumerandis describendisque operibus multam operam consumpserint, non semper omne punctum tulerunt. Quas igitur varias ommissiones materialesque errores, qui inciderant, quam potuimus plene ac plane complexi sumus additis descriptionibus nonnullorum exemplariorum, quae inter alios libros nuper a nobis reperta sunt.

In tertia et ultima scripti parte cuncta opera saeculo decimo quinto impressa, quae in conquisitione Sibenicensi coacervata sunt, in aliquot classes disposita nostrisque brevioribus notis illustrata recensenda putavimus. Ita enim facillime aestimari possit et ipsa librorum pretiosorum collectio et Sibenicensium in conquirendis clarissimorum scriptorum operibus singulare et laudabile studium.